

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2011 VASARIO 5 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 6 (25)

AŠ IR MANO DIEVAS

Kas jungia literatūrą ir religiją? Literatūra yra ne tik žodžio menas, bet ir arena, kur vyksta žmogaus būties drama, jo savivokos, savikūros, tapsmo aktas, komedija ir tragedija, kur jam iškyla ir aibė klausimų, į kurių daugelį jis neįstengia atsakyti, kadangi jie – metafiziniai ir protu nesuvokiami. Tačiau tikroji literatūra be jų išsiversti negali. Taigi toji sritis, kuri yra už racionalumo ribų, ir jungia literatūrą su religija. Tik literatūra ten bejėgiškai įstringa ir kartu su prancūzų poetu Renė Creveliu sušunka: „Aš nenoriu mirti nesupratęs, kodėl gyvenau“, o religija Kristaus lūpomis taria: „Aš esu prisikėlimas ir gyvenimas“.

Be to, literatūrą ir religiją jungia pats Šv. Raštas, kuris yra ne tik krikščioniškojo apreiškimo šaltinis, gyvenimiškosios išminties knyga, bet ir beletrizuotas rinkinys įvairiausių pranašysčių, istorinių faktų, taisyklių bei pamokymų, kaip reikia gyventi, kad įvykdytum Dievo valią ir nuspelnytum dangaus karalystę. Šv. Rašte gali rasti ne tik geros, nesenstančios prozos, bet ir aukštos prabos poezijos, kurios kulminacinis taškas yra „Giesmių giesmė“.

Štai ką sako apie Šv. Raštą garsus prancūzų filosofas, gimęs Lietuvoje, Emmanuelis Lévinas: „Jausmas, kad Biblija yra Knygų knyga, kurioje kalbama apie pirminius dalykus, – dalykus, kurie turėjo būti pasakyti, kad žmogaus gyvenimas taptų prasmingas, ir kad jie buvo pasakyti taip, jog atvėrė komentatoriams pačius gelmės matmenis, – šis jausmas nebuvo tikrai literatūrinio sprendimo pakeitimas „šventybės“ sąmone. Toji nepaprasta Biblijos veikėjų esamybė, toji etinė pilnatvė ir paslaptingos jos egzistencinės galimybės man pirmapradiškai ženklino transcendenciją“ (Lévinas E., *Etika ir begalybė*, Vilnius, p. 13–14).

Žodžiu, čia filosofas Šv. Raštą traktuoja ne tiek kaip religinės išminties knygą, kiek kaip atidarantį vartus į transcendenciją beletristikos kūrinių. Tai patvirtina ir tokia Lévinos nuomonė: „Mat aš visuomet maniau, kad didysis Biblijos stebuklas – anaipol ne bendra literatūrinė kilmė, o priešingai – skirtingų literatūrų susilieėjimas į vieną esminį turinį. Susilieėjimo stebuklas yra didesnis negu vienintelio autoriaus stebuklas. Tačiau šio susilieėjimo pagrindas yra etika, kuri neabejotinai viešpatauja visai šiai knygai“ (*ten pat*, p. 212–122).

Taigi etika!

O jeigu dar prisiminsime daugelio rašytojų kūrybinėje praktikoje naudojamą moralą – nėra estetikos be etikos, tai turėsime pripažinti, kad tarp literatūros ir religijos yra daugiau to, kas jungia, o ne skiria. Žinoma, pirmiausia aš čia turiu galvoje tokią literatūrą, kuri nėra pati sau tikslas, ir tokią religiją, kuri neužsidariusi dogmų narve.

Be to, religija yra kultūros elementas. Kaip negalima išivaizduoti kultūros be religijos (juk nebuvo pasaulyje tautos, kurios egzistencijos centre nebūtų buvusios religijos), taip sunku išivaizduoti ir religiją be literatūros.

O ar filosofija yra patikimiausia jungtis tarp literatūros ir religijos? Jei turėsime omenyje platoniską filosofijos tradiciją, tai tokia jungtis sunkiai išivaizduojama. Ne vien dėl to, kad, Platono supratimu, menas ir literatūra filosofui yra nereikalingi. Kitas reikalas – Immanuelio Kanto filosofinė tradicija, kur lemiamą vaidmenį vaidino du dalykai, pripildantys filosofą augančio nusistebėjimo ir pagarbios baimės: „Žvaigždėtas dangus virš manęs ir dorovinis įstatymas manyje“. O tasai dorovinis įstatymas, tegul ir kantiškai suprastas bei interpretuotas, ir yra patikimiausia jungtis tarp religijos ir literatūros.

Jonas Mikelinskas

Iš kn. „Tikėti ir rašyti“, *Aidai*, 2002.

Takelis miške.

Povilo Mendeikos nuotrauka

SNAIGĖ

Į veidą tragikomiškai kerti
Kaip snaigė šaltu ir mažu kaip snaigė,
Kaip snaigė baltu kumšteliu ir taikiai
Sugrudusi ant skruosto sutirpsti.

Ir aš juokiuosi, kai raudoti reikia,
Nes iš dangaus nukritus tu pati
Pūgos trimitą pagiriais puti
Ir man pavasarį gimdai kaip vaiką.

Pro adatos skylutę nepralįs
Kupranugaris. Betgi snaigė!.. Kristau,
Balta ji kaip Komunija vaikystėj –
Šalta prie šalto gomurio pilips.

Albinas Bernotas

Kitame numeryje:

- V. Malinauskas. Ateitininkija amžių sandūroje.
- A. Žemaitytė. V. Žilinskaitės kūrybos paslaptis.
- Stepui Zobarskui – 100 m.

Redaguoja **Renata Šerelytė** rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja **Jonas Kuprys**

Šio šeštadienio *Kultūros* turinys

- 1-as psl. **Jonas Mikelinskas**. Aš ir mano Dievas.
- 2-as psl. **Vytas Maciūnas**. Visuomeniškumas.
- 3-as psl. **Saulius Kuprys**. Atnaujinti ir suderinti.
- 4-as psl. **Kęstutis A. Trimakas**. R. Šerelytės „Vėjo raitelis“.
- 5-as psl. **Anelė Butkuvienė**. Pirmoji Lietuvos advokatė.
- 6-as psl. **R. Kriaučiūnas**. Jau aplankiau septyniolika miestelių.
- 7-as psl. **Giedrė Braun**. B. Nainio knyga „Lietuvos laisvinimo keliu“.

VISUOMENIŠKUMAS

„Amerikos lietuvių visuomenė yra Amerikos ateitininkų vynuogynas”

VYTAS MACIŪNAS

Visuomeniškumas kaip organizacijos principas nusako, kad organizacijos narys aktyviai dalyvauja visuomeniniame gyvenime ir prisideda prie visuomenės gerovės kūrimo. O visuomenės gerovė tokios organizacijos nariui yra suprantama per organizacijos ideologinę prizmę.

Ideologinės organizacijos pamatai įmūryti organizacijos sąjūdiniu laikotarpiu, kai vyksta pagrindinis idėjų išsiaiškinimas ir jų esminis atsisirinkimas. Organizacijos vadovams ir nariams visada svarbu prisiminti savo organizacijos sąjūdinį laikotarpį, kai siekiama nauju laikotarpiu, naujomis sąlygomis atnaujinti bei įgyvendinti organizacijos misiją.

Ateitininkų šimtmečio proga, žvelgdami praeitin, galime tvirtinti, kad ateitininkų sąjūdis buvo ir kristocentrinis, ir patriotinis, skelbiantis Lietuvos visuomenei, lietuvių tautai, kad penkių principų derinys yra siektinas pagrindas žmogaus visavertiškam gyvenimui ir kartu valstybės klestėjimui. Ateitininkų sąjūdis skatino kristocentrinės asmenybės brandą, o Lietuvos patriotizmui suteikė naujus bruožus.

Svarbu pastebėti, kad ateitininkija Lietuvoje nebuvo vien jaunimo auklėjimo organizacija, nors tai buvo labai reikšmingas ateitininkijos įnašas. Ateitininkai būrėsi ir į profesines korporacijas, kurios rūpinosi ne tik dvasiniu, bet ir valstybės tobulėjimu.

Po Antrojo pasaulinio karo ateitininkijos organizacija persikėlė į laisvajame pasaulyje besikuriančią lietuvių išeiviją. Auklėjant jaunimą, buvo tęsiama dvilypė ideologinė kryptis: kristocentrinės asmenybės ugdymas ir patriotinės pasaulėžiūros kūrimas, išlaikymas ir brandinimas.

Šis ideologinis apsisiravimas, vykęs ateitininkų kursuose ir stovyklose, suteikė ateitininkams ypatingą atsparumą, laisvos Amerikos aplinkai peršant nutautėjimą ir materializmą.

Kunigas S. Yla, kuris daug prisidėjo auklėdamas jaunimą, tikėjo laisvos Lietuvos ateitimi ir tuo, kad jo išauklėti jaunieji ateitininkai taps atkurtos nepriklausomos Lietuvos dvasiniais kelrodžiais. Panaudojant tų laikų amerikietiška terminologiją, jis ragino savo auklėtinius tikėti, kad jie taps išvaduoti Lietuvos „shock troops”, kurie vėl sieks Lietuvoje „Visa atnaujinti Kristuje”.

Tačiau dar gerokai prieš Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą ateitininkų diskusijose ir atskirų narių veiksmais buvo keliami mintis, kad ateitininkija turėtų krypti savo dėmesį į Amerikos visuomenės problemas ir aktyviai prisidėti prie teisingumo siekiančių žygių. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę ir jau dvidešimčiai metų praėjus nuo šio fakto, visuomenės ir visuomeninės veiklos pasirinkimas pribrendo galutiniam apsvaistymui.

Visuomeniškumo iššūkį galima apibendrinti kaip apsisprendimą ir aktyvų pasirinkimą šiuolaikiškai įgyvendinti sąjūdinius organizacijos lūkesčius.

Amerikos ateitininkų (bei kitų lietuviškų organizacijų) veikla galėtų būti nukreipta į šias apibrėžtas skirtingas visuomenes: Lietuvos visuomenę, Amerikos visuomenę, pasaulio visuomenę; Lietuvos lietuvių visuomenę, Amerikos lietuvių visuomenę, pasaulio lietuvių visuomenę; Lietuvos katalikų visuomenę, Amerikos katalikų visuomenę, pasaulio katalikų visuomenę.

Pasirenkant visuomenę, reikia pirmiausia nutarti, ar šiandienos Ateitininkų organizacija tebėra kristocentrinė, patriotinė Lietuvos organizacija. Vienas iš ateitininkų šimtmečio jubilėjaus simpoziumo kalbėtojų teigė, kad lietuviai yra diasporos tauta, paaiškindamas, kad tai reiškia, jog vertiname savo tautą, savo Tėvynę geriau ne-

gu gyvenamąjį kraštą. Jei su tuo sutinkame, tai lyg ir patvirtintu nuomone, kad ateitininkai neturėtų atsisakyti savo vaidmens kaip Lietuvos patriotinė organizacija. Nuolatinis Amerikos žydų tautos rūpestis visų žydų namais ir Izraelio valstybe, manau, ir lietuviams yra puikus pavyzdys, iš kurio derėtų pasimokyti.

Amerikos ateitininkai, sakyčiau, turėtų išlikti neabejingi Lietuvos ateičiai. Prisiminkime, kad Lietuvos patriotai – Amerikos piliečiai padėjo Lietuvai atgauti nepriklausomybę, užtikrindami, kad sovietų okupacija nebūtų pripažinta. Jeigu ir toliau išliks dori lietuvių kilmės žmonės, Lietuvos patriotai Amerikoje ir pasaulyje, mažoji Lietuvos valstybė turės reikšmingus, įtakingus užtarėjus.

Jeigu ateitininkija pajėgs išlaikyti dvejopą, t. y. kristocentrinę ir patriotinę identitetą, tada bus galima išlaikyti pasaulio ateitininkijos vienybę. Be šio dvejopo identiteto Amerikos ir pasaulio ateitininkai praranda sąsajas su praeitimi, ir tuomet mūsų nebevienija pamatiniai organizacijos lūkesčiai.

Kaip teigė vienas iš anksčiau pasisakusių simpoziumo pranešėjų, brandus patriotizmas rūpinasi ne tik nepriklausomos valstybės atstatymu

Jeigu sutinkame su mintimi, kad kultūra tobulina religiją, kad žmogus gali palaikyti ryšį su Kristumi per tautą, kūrybinė ir kultūrinė veikla turi išskirtinę reikšmę ateitininko pasaulėžiūros ugdymui. Ateitininkų organizacija savo pagrindiniu uždaviniu ir toliau turi laikyti jaunimo ugdymą, kuriame pristatomas visuomeniškumas ir išaiškinama visuomeninės veiklos reikšmė. „Visa atnaujinti Kristuje” reikia savo darbu, savo visuomenėje, savo laiko tėkmėje.

Penki ateitininkų principai yra laiko ir gyvenimo patikrinti. Jie sudaro asmeninio gyvenimo pasirinkimo bei asmeninės ir organizacinės veiklos pamatus. Ateitininkus turėtų jungti ne tik lietuvių kalba ir prisiminimai, bet ir kristocentrinė, patriotinė pasaulėžiūra ir konkreti visuomeninė veikla. Visuomeniškumo iššūkis ateitininkams XXI amžiuje – stiprinti ryšius su Dievu ir Lietuva. Veikla galėtų būti tokia: geriau susipažinti su Lietuvos valstybės raida. Organizuoti kultūrinę Amerikos ir Lietuvos bendradarbiavimą. Sudaryti jaunimui sąlygas geriau susipažinti su Lietuva.

Sudaryti Lietuvos jaunimui sąlygas susipažinti su Amerikos lietuviais. Liudyti ir kviešti

Amerikos Lietuvių Tarybos atstovai prie JAV Baltųjų rūmų, Washington DC, 1924 m. Amerikos lietuviai darė didelias pastangas, kad JAV administracija pripažintų Lietuvos valstybę *de jure*. Tarp pastangų buvo įteikimas peticijos su milijonu parašų, kurie buvo renkami per visą Ameriką. Dalyvių tarpe yra Leonardas Šimutis, kuris po trejų

ir išlaikymu, bet ir socialiai teisingos bei ekonomiškai klestinčios valstybės plėtra. Lietuvos patriotizmas, ypač išeivijoje, turi būti atskiriamas nuo šeimos tautinės sudėties sudarymo, nors be tautinio supratimo, kalbos ir kultūros patriotizmo išraiškos tampa labiau ribotos. Patriotizmas turėtų būti nukreiptas į tautos namų, į valstybės išlaikymą ir klestėjimą. Reikalingas stiprus ir pastovus ideologinis principas išlikti tokiu ateitininku išeivijoje, t. y. kristocentrinium Lietuvos patriotu. Tai reikalauja asmeniškų pastangų ir organizacinės paramos.

Manau, reikėtų pritarti minčiai, kad Amerikos lietuvių visuomenė yra Amerikos ateitininkų vynuogynas. Ateitininkai turėtų burti, ugdyti ir stiprinti šią visuomenę. O kaip paveikti visuomenę – to reikia išmokyti, naudojant protu pagrįstą argumentaciją. Intelligentiškumas, kaip buvo aiškinta ankstyvesnėje sesijoje, siekia ne asmeninio iškėlimo, bet geresnio bendravimo su artimu žmogumi. Reikia turėti drąsos matyti už savo kiemo ribų. Asmeninė branda ateina vykdamas visuomeninę veiklą, nes tokiu būdu geriau suprantame tai, kuo kiekvienas tikime.

Ateitininkams reikia siekti vadovauti ir dirbti ten, kur matomas trūkumas. Ateitininkai, kurie turi sukūrę savo tvirtą pasaulėžiūrą, turi jungtis ir vadovauti visuomeninėms organizacijoms. Jei tautos kultūros dėka atrandame savo identitetą, reikia sudaryti sąlygas susipažinti su kultūra ir dalyvauti jos kūrimo ir pristatyme.

lietuvius tikėti. Remti teisėtus Lietuvos lūkesčius geopolitinėje srityje, bendradarbiaujant su Amerikos valdžios institucijomis. Tiesioginės veiklos ir bendradarbiavimo pagalba stiprinti Lietuvos socialinį teisingumą.

Organizuoti tikslingą labdarą bei kitą tikslingą paramą Lietuvos valstybei. Susipažinti su Lietuvos kultūra, istorija ir lietuvių kalba, mokyti šių dalykų. Parengti bendras tikėjimą skatinančias programas lietuvių kalba.

Pradedant antrąjį ateitininkijos šimtmetį, 100-mečio šventės iškilmingų Mišių metu ateitininkai viešai patvirtino savo pasiryžimą siekti artumo su Kristumi ir su Lietuva:

Kristau, šios dienos, Ateitininkijos 100-mečio sukakties paminėjimo Amerikoje proga, pasižadame su atnaujintu ryžtu stiprinti ryšius su Taviimi, su Lietuva ir išlikti ištikimi Ateitininkų sąjūdžio idealams sprendžiant šiuolaikinius iššūkius savo gyvenime ir organizacinėje veikloje.

Dangiškasis Tėve, prašome palaiminti mūsų pastangas – per Tavo Sūnų, mūsų Viešpatį. Amen.

Vytas Maciūnas. Aktyvus visuomenininkas. JAV Lietuvių Bendruomenės krašto valdybos pirmininkas (1991–1994 ir 2006–2012 m.), to paties krašto Lietuvių Bendruomenės tarybos narys (nuo 1990 iki dabar). Š. Amerikos ateitininkų tarybos narys (2003–2006 m.) ir tos tarybos vicepirmininkas (2009–2012 m.) 1995 m. – Jubiliejinės ateitininkų stovyklos akademinės programos vadovas.

Atnaujinti ir suderinti:

Pasauliečio pašaukimas visuomeniniame gyvenime

SAULIUS KUPRYS

Visuomeniškumo iššūkiai

Kataliko gyvenime visuomeniškumo paskirtis taikliai apibūdinta švento Pauliaus kvietimu – „Visa atnaujinti Kristuje“. Ši kvietimą šventas Pijus X iš naujo skelbė praėjusiam šimtmečiui, o Lietuvoje jis tapo ateitininkų sąjūdžio šūkiu. Šis kvietimas galioja kiekvienam krikščioniui pasauliečiui. Jo sėkmingas įgyvendinimas gali nulemti visos tautos vystymosi eigą ir net likimą. Šūkyje „Visa atnaujinti Kristuje“ numatyta mūsų kaip pasauliečių užduotis ir veiklos apimtys. Veiklos laukas – visas mūsų gyvenimas, tikrovė, kuri su pa mus ir suteikia mūsų buvimui prasmę laiko tėkmėje nuo gimimo iki mirties. Tai platus laukas, kurį turime ne tik sergėti, bet ir išugdyti jame gausų derlių.

Kai kurias išvalgas apie visuomeniškumą teko išgirsti prieš 38 metus, kai su dr. Linu Sidriu lydėjome kun. Stasį Ylą į Lenkiją. Tai buvo 1973

sinių ir materialinių trūkumų, atrastume geriausiai tos dienos iššūkių sprendimus. Tam pasiekti reikia meilės ir pakantumo, t. y., tų krikščioniškų vertybių, kurios pasiūlo teigiamą ir teisingą tos dienos iššūkio sprendimą. Iš to suderinimo principo kyla ir antrasis kun. Ylos dėsnis, būtent: „Tiesa, pasakyta iki galo, tampa nebe tiesa“. Ką tai reiškia? Būtent drožiant kitam „tiesą“ į veidą, mes dažnai pažeidžiame artimo orumą. Kad ir kokia būtų mūsų tiesa, jos panaudojimas kito žmogaus pažeminimui, iškaudinimui ar paniekimui praranda „tiesos“ esmę, nes panaudojame ją ne tiesai skelbti, bet kenkti savo artimui. Tai nesuderinama su Tiesa, nepaisant, kokia teisinga ji būtų.

Manau, kad galima drąsiai teigti, jog didelė dalis mūsų išeivijos visuomenės nesantaikos, skilimų ir nesutarimų net ir tarp tikinčiųjų kilo iš minimos tiesos pažeidimo. Užgautas *ego* dažnai tampa visuomenės susiskaldymo pradžia, o asmeniškumai – negyjančiomis žaizdomis.

Šiuo atveju mums tenka prisiminti dešimtį Dievo įsakymų. Pirmieji trys kalba apie mūsų santykį su Dievu. Ketvirtasis Dievo įsakymas – apie mūsų tarpusavio santykius, duodantis nuro-

kurio pasekmės tebepersekioja mus ir mūsų brolius ir seses Lietuvoje iki šios dienos, siautėjimą.

O galėjo būti ir kitaip. Fokstroto ir tango atsakymas būtų simbolinis gestas, kad mes žygiuojame kitu taktu – ar mums patogiu, ar ne, ar malonu, ar ne, nepaisant, ar tai madinga, ar ne. Būtų nedidelė auka ir iškalbus paliudijimas, kad egzistuoja kitos, aukštesnės vertybės ir kad gerbiame tėvišką autoritetą net ir tada, kai tai mums atrodo juokinga. Iš tiesų šis mažmožis kelia šypsena – tačiau aidi ausyse: jei nebūsi ištikimas mažuose dalykose, nebūsi ištikimas ir didžiuose.

Prisimename ir prelatą Mykolą Krupavičių, tą „raudonąją“ prelatą, kuris vykdė Lietuvos žemės reformą. Vieną iš tų, stojusių ginti žydų tuomet, kai tai nebuvo nei madinga, nei saugu. O kas būtų buvę, jei visi mūsų vadai ir eiliniai nariai būtų panašiai elgęsi?

Tai gi gerbkime savo tėvą ir motiną. Ta taisyklė galioja ir išeivijos gyvenimui. Štai keli pavyzdžiai. Kai išeivija nutarė, kad ryšiai su okupuota Lietuva negali būti oficialūs, daugelis iš mūsų į tai nekreipė dėmesio. Gal draudimas ir nebuvo geriausias sprendimas takto atžvilgiu. Tačiau jis toks buvo. Jo nesilaikymas sukėlė didelį erzėlį ir nesantaiką mūsų visuomenėje. Įvyko tie koncertai. Šiandieną pagalvoju, ar nebūtų buvę geriau laikytis to draudimo? Tie renginiai ypatingos naudos nedavė, tačiau triukšmas, priešiškas bei susiskaldymas ilgai alino mūsų jėgas.

Antras pavyzdys – atvejis, kai buvo sėkmingai suderinta išeivijos veikla, bet tai įvyko kone prieš šimtą metų. Tai vykdė Amerikos lietuviai 1915 metais, kai ieškojo tinkamos organizacinės struktūros, jungiančios visus bendram darbui. Tai jie padarė, susaukdami Kongresą ir tais metais įkurdami Amerikos lietuvių tarybą. Tai buvo iš esmės katalikų organizacijos – „Lietuvos vyčiai“, „Kunigų vienybė“, Katalikų federacija, „Katalikų susivienijimas“, parapijos; tuo pačiu įsikūrė ir kita taryba – Amerikos lietuvių tautinė taryba, kuriai vadovavo daugiau tautininkų pakraipos jėgos. Vis dėlto buvo rasta bendra kalba, kaip suderinti priešingas sroves. Tai pavyko, kada abidvi tarybos sudarė bendrą vykdomąją „egzekutyvinę komitetą“. Jis nemažai pasiekė: išlaikė informacijos tarnybas Washingtone ir New Yorke, nukalė Laisvės varpą, surinko milijoną parašų, kad Amerika pripažintų Lietuvos Respubliką *de jure*. 1940 metais Taryba buvo vėl atkurta ir jai ilgus metus vadovavo Leonardas Šimutis, tuometinis šio dienraščio redaktorius.

Idomu, kad Šimučio vadovaujamos Tarybos struktūra prisilaikė prof. Stasio Šalkauskio siūlomos struktūros federatyviniu pagrindu. Į tai dėmesį galėtų atkreipti mūsų bendruomenės vadovai. Šalkauskis pasisakė už federatyvinį modelį, rašydamas: „atskirų grupių federalizmas... privalo sudaryti visuomenės vienybės pagrindą“ (Ateitininkų ideologija „Visuomeninio veikimo principai“ p. 117, 1954 m. Putnam, Conn.).

Kokie turėtų būti lietuvių kataliko pasauliečio visuomeniniai siekiai šiuo metu? Konkrečiai siūlau šiuos siekius skaitytojo pasvarstymui: tapti šių laikų apaštalais, dalyvaujant visuomeninėje veikloje ne vien kaip stebėtojams, bet kaip veikėjams. Išlaikyti mūsų spaudą – tai būtina mūsų tolimesniai kultūriniam ir visuomeniniam gyvenimui. Kiekvienas sąmoningas lietuvis katalikas turėtų ne tik ją prenumeruoti, bet ir joje dalyvauti ir dosniai remti. Ieškoti naujų draugų, atsiskant uždaramo ir klikos mentaliteto. Drąsiai liudyti Bažnyčios mokymą savo gyvenime, ypatingai apie viešą moralę ir socialinį teisingumą. Įtraukti naujos bangos lietuvių į visuomeninę veiklą. Jungtis su ankstyvesnės kartos lietuvių katalikais, dalyvaujant parapijų veikloje ir bendraujant su Lietuvos Vyčiais. Supažindinti amerikiečių visuomenę su lietuvių kultūra ir dalintis su jais lietuviškos krikščionybės palikimu bei istorine patirtimi. Peržiūrėti išeivijos struktūras, kad jose atsispindėtų mūsų visuomenės įvairovė. □

Saulius Kuprys. Advokatas. Visuomenininkas. Amerikos lietuvių Romos katalikų federacijos, ALT'o centro valdybos, „Draugo“ dienraščio leidėjų pirmininkas. Katalikų advokatų gildijos gubernatorių tarybos narys. Buvęs „Ateities“ redakcijos narys. Su žmona dr. Roma Olšauskaite užaugino šešis vaikus.

metų perėmė „Draugo“ redagavimą, o 1940 metais pradėjo vadovauti atnaujintai Amerikos Lietuvių Tarybai. Leonardas Šimutis yra trečioje eilėje, pažymėtas kryžiu.

metų rugpjūčio mėnuo. Kun. Yla tada važiavo pašventinti Štuthofo kankiniams – kun. Alfonsui Lipniūnui ir Kaziu Šapalui – naujai pastatytą paminklą Pucko miestelyje, Lenkijos valdomame Kašubų krašte. Tos kelionės metu kun. Yla antrą kartą savo gyvenime įėjo pro pagrindinius vartus į Štuthofo koncentracijos stovyklą. Tik šį kartą ne kaip kalinys, bet kaip keleivis, kuris apie tą vietą žinojo daugiau, negu prie vartų pasitinkantis gidas.

Prisimenu, kaip kun. Yla tos kelionės metu dažnai kalbėdavo visuomeniškumo klausimais. Tada Romos popiežiumi buvo Paulius VI, Krokovoje – jaunas arkivyskupas K. Wojtyła, „geležinė uždanga“ nuleista, o Lietuvoje drąsiai leidžiama Katalikų Bažnyčios Kronika skelbė tiesą ir drebinio tironų sostus. Kun. Ylos siūlomas veiklos principas buvo švento Pauliaus kvietimo variantas: „Visa suderinti Kristuje“, sprendimas tapti taikdariais – ieškome, kas mus jungia, deriname priešingus požiūrius, priemonių nepainiojame su tikslais ir principais. Šis požiūris turėtų teigiamai saistyti mūsų visuomeninę veiklą ir tarpusavio santykius. Juo vadovaudamiesi, ieškome sprendimų, siejančių mūsų tapatybę, rūpesčius ir esamas aplinkybes – suderinti priešingybes ir ieškoti teisingo sprendimo tos dienos problemų sukuryje. Tai ne politinis kompromisas, kur dvi šalys grobuoniškai dalijasi smurto vaisiais. Turint omenyje mūsų žmogiškąsias silpnības, suderindami ieškome kelių, kuriais eidami, nepaisant mūsų dva-

dymą, kaip turime elgtis visuomeniškoje erdvėje. Koks yra mūsų visuomeninės veiklos pagrindas? Jis trumpas drūtas: gerbk savo tėvą ir motiną. Šito įsakymo nesilaikymas sukelia daug visuomeninių negerovių. Tautiško atžvilgiu – kalbos negerbimas, autoriteto nepripažinimas. „Man niekas nepasakys, kaip aš turiu veikti.“ Žodžio ir susitarimų nesilaikymas.

O dabar Tango!

Kartais tenka išgirsti užuominas apie neigiamus prof. Stasio Šalkauskio pasisakymus modernių šokių atžvilgiu ir apie jo priešišumą jiems. Spėju, kad daugeliui toks požiūris ir anksčiau, ir šiandien atrodo kaip juokinga atgyvena. Ir vis dėlto... Šalkauskis giliai išgyveno visuomenės, ypatingai jo vadovaujamo sąjūdžio narių, nepriarimą šiuo klausimu. Šiandieną galbūt verta vėl grįžti prie šio klausimo ir į jį pažvelgti iš kitos pusės. Ne kaip į fokstroto pasmerkimą, bet kaip į visuomenės atsiliėpimą į tautos šauklio prašymą.

Iš tikrųjų Šalkauskis kvietė tikinčiuosius Lietuvos inteligentus eiti prieš srovę, prieš to laiko nudvasėjimą ir sumiescionėjimą. Tai buvo nepastovus laikas, saloninis gyvenimas, kurio prieangyje jau plykščiojo artėjančios tragedijos kibirkštis. Šalkauskis nujautė, kad tai būsimi žibangai į Antrąjį pasaulinį karą – neapykantos, keršto ir didžiulių skerdynių orgiją. Jis numatė šio blogio,

RENATOS ŠERELYTĖS „VĖJO RAITELIS“

Tėvo vaidmuo ir pasąmonė

KĘSTUTIS A. TRIMAKAS

Renata Šerelytė. „Vėjo raitelis“. Romanas. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Vilnius. 2010. 136 p.

2008 metais pasirodęs Renatos Šerelytės romanas „Mėlynbarzdžio vaikai“ susilaukė gausaus dėmesio ir pripažinimo įvairiomis premijomis ir apdovanojimais. Autobiografinio pobūdžio, kai kuriais autorės išgyvenimais pagrįstas, jis vaizdavo neigiamą, žalojančią patėvio įtaką tiems asmenims, su kuriais jis susiduria – ypač vaikams. Man ypatingą susidomėjimą sukėlė žinia, kad autorė rašo kitą romaną – šį kartą apie tėvo vaidmenį. Domino ypač dėl to, kad mano paties psichologinėje studijoje apie Lietuvos jaunimo santykius su tėvais išvados nėra tėvui palankios, nes atskleidė „ryškų tėvo atokumą nuo šeimos“, tad vaikai tėvo pasigenda („Jaunimas apie tėvą ir motiną“, K. Teologijos fakultetas Vytauto Didžiojo universitete, Kaunas, 2003, p. 159–167, 271 ir kt.).

Žinoma, iš šiuolaikinio romano negalima tikėtis rasti atsakymą į dabarties problemas visuomenėje ar šeimoje. Ypač tokiame, kokį rašo Renata Šerelytė. O tačiau ir šis jos romanas vaizduoja kažką apie tėvo vaidmenį. Bandysime atsakyti, ką vaizduoja ir kaip.

Jau pačioje pradžioje turime pastebėti, kad kaip ir ankstyvesniuose romanuose, taip ir šiame ji pina veikėjams atsitinkančius įvykius su vaizdais iš pasąmonės. Tad romane neretai aprašoma ne tai, kas atsitinka, bet kaip veikėjams atrodo, kad atsitinka.

Romane veikėjai nemažai kalba apie pasąmonės veikimą – lyg tai būtų jų „filosofija“. Epizodai bėga vienas po kito. Ir nepasijunti, kad tai, ką tu priėmėi pradžioje kaip atsitikimą, yra vaizdai, kylantys iš pasąmonės. Tokia yra ir romano „Vėjo raitelis“ kulminacija.

Autorė kartais pasakoja ir skaitytojas nežino, kad pasakojimas vyksta pagal tai, kaip veikėjams atrodo. Taip veikėjai įsitikina, kad sumedžiojo briedį ir jį valgo, tačiau po truputį, bet ne galutinai, ima aiškėti, kad tai buvo arklys. Dėl to skaitant tokį romaną visiškai nepakenktų, jei skaitytojas turėtų kriminalinio seklio įgūdžių.

Romano stilius yra imponuojantis. Aprašymas vaizdingas, su netikėtumais. Pastabos pokalbiuose įžvalgios. Ir jau pradžioje galima nurodyti, kad daug ką būtų galima dar pasakyti, nebus pasakyta šioje recenzijoje, kuri ribojasi klausimu, kaip romane vaizduojamas tėvo vaidmuo.

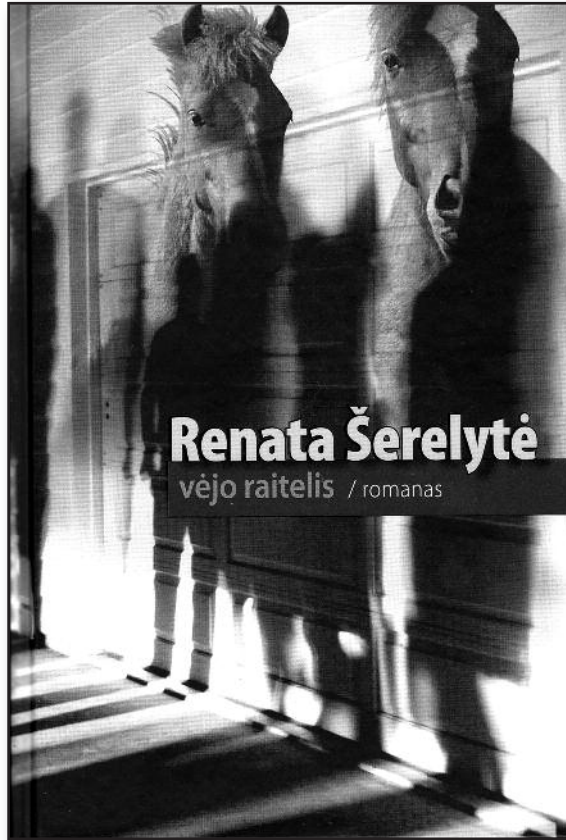
Siužetas – dukra ieško tėvo

Televizijos paieškų komanda ieško norimų asmenų. Šį kartą su trijule autobusiuku vyksta viena jaunuolė, vardu Saša. Trijulė turi uždavinį mergaitėi padėti surasti jos tėvą, o taip pat filmuoti, kaip tas ieškojimas vyksta, kad būtų sukurtas reportažas televizijai.

Trijulę sudaro trys asmenys: žurnalistė-vadovė, operatorius (vairuotojas bei filmuotojas) ir grimuotoja. Paieškos kelionė autobusiuku greitkelyje yra prasidėjusi. Žurnalistė stengiasi išgauti informaciją iš Sašos, bet jai nesiseka, nes mergaitė yra nekalbi, nedrąsi, pagaliau beveik nieko apie tėvą nežino. Mergaitė vežė į tą vietą, kur turėjo būti liudytojų, žinančių daugiau negu ji.

Važiuojant greitkeliu, Saša atpažįsta mažiuką keliuką ir nurodo pasukti į jį. Pavažiavus kiek, jie pasiekia kažkokią sodybą ir įvažiuoja į kiemą. Čia ji prisimena gyvenusi su savo seneliais. Kiemas tuščias ir niekas neišeina iš namų. Tik vienu metu kažkas sujuda krūmuose... ir atsiveria pirma pažintis...

Keista ta senelių pora: neįgalus senelis Jacekas, užtiktas krūmuose, ir savo kilme labai besididžiuojanti plikbajorė Jadzia. Senelis visiškai nesu-

kalbamas. Senelė plepsnė, bet neatsako į klausimus. Tėvo mįslė neišrišama, net darosi sudėtingesnė: Saša – iš Sibiro, o seneliai Lietuvoje. Jadzia – sulenkėjusi plikbajorė, o Jacekas, jos žodžiais, chlopas, lietuvis.

Komandos nariai nusivylę. Laisvalaikiu jie prisimena savo praėjusio gyvenimo epizodus. Jų gyvenime – daug nesėkmės. Daug konflikto su kitais. Ir jų kiekvienas gali prisipažinti, kad pasigenda tėvo.

Keistokai, trumpu laiku tą sodybą, tuos namus aplanko kiti. Marysia... Vaikų būrelis, globojamas panelės Odės. Kažkas sumedžiojo briedį. Iškepė sode ant laužo. Visi galėjo pasisotinti.

Vienu metu senelė Jadzia prasitarė, kad Sašą atnešė „velnias“. Saša pataisė: tėvas atnešė ją maža, paliko sode, o pats dingo. Bet tai buvo viskas, ką sužinojo iš Jadzios.

Saša pakvietė kaimynų porą, kurie kitiems pasirodė labai keisti triakiai. Labai, labai seni, net prisimenantys neandertaliečių laikus... Saša juos pavadino „paskutiniaisiais liudininkais“.

Kulminacinis epizodas (dėl savo egzotiškumo) atrodė kaip Sašos pasąmonės išsuktas reiškinys. Kartą visiems esant kieme... pasigirdo kanopų garsas, kuris greitai artėjo. Staiga pasirodė lekiantis arklys ir ant jo – raitelis... Lėkdamas pilnu greičiu, kažką numetė ir nujojo tolyn. Sode rado kūdikį-berniuką. Saša pasijuto suradusi tėvą. Ji lyg tuoj suaugo; pasisakė, kad jai dabar jau „40 metų“. Pasiėmė kūdikį globoti. Pasiliko su seneliais.

Asmenų paieškos trijulei nebebuvo ko daugiau veikti. Jie apsisprendė tuoj pat išvykti. Niekas nepasirodė jų išlydėti. Važiuojant keleliu į greitkelių kažkoks kaimietis pasivijęs jų paklausė, ar nematė jo pradingusio arklio. Atsakė nematė. Vos išsukus iš kelelio į greitkelių, žurnalistė išlipo ir metė žvilgsnį ten, kur buvo keliukas. Keliuko neliko nei pėdsako. Gal tik neaiški brydė.

Paieškos trijulė po tokių įvykių pasijuto keistai. Ar tai tik sapnas? Bet rado aiškius įvykių pėdsakus, net ant autobusiuko Jadzės užpiltos trauktnės nutekėjimo žymes. Tik, aišku, jų ruošto reportažo nebus: trūksta naratyvo. Artėdami prie Vilniaus telefonu gauna naują paskyrimą: filmuoti kitą paiešką: berniukas ieško mamos.

Saša – ieškanti tėvo

Kaip ir iš kur atsirado tėvo ieškanti Saša? Nevisiškai aiškaus amžiaus Saša kreipėsi į televizijos paieškų grupę ir paprašė pagalbos surasti josios tėvą. Paaiškėjo, kad jos tėvas „baškiras – buriatas“

atnešė ją „žmogėdros odos maiše“ iš Sibiro ir paliko tos senos poros sode Lietuvoje. Jadzia ją atnešusį pavadino „velniu“, o Saša ėmė jį išivaizduoti tarsi „dievą“ ir pradėjo jo ieškoti.

Paklausta, kodėl ji neieško motinos, Saša atsakė, kad savo mamos „nebesuras“ (nepaaiškino, kodėl). Vieną dieną pasirodė Marysia, kažkokia bastūnė, bet vadinama „statybininke“, apėjusi svieta. Ją Saša pavadino „mama“ ir kitiems ją apibūdino: „liepsna, kibirkštis, ji neturi nei tėvo, nei motinos, nei vaikų, tik ugniakurą, o vyrai jai tėra sausi medžiai...“ Ji visiškai nekreipė dėmesio į Sašą. Užsidedė ir dingo... Saša jos negalėjo idealizuoti. Gal dėl to jos ir neieškojo, gal dėl to jos ir nesitikėjo rasti.

Sulaukia vėjo raitelio

Taip, Saša tėvą idealizavo kaip „dievą“. Gal todėl jo ir ieškojo. Gal dėl to jis ir pasirodė jos pasąmonės sukurtame vaizdinyje... Raitelis, nešamas vėjo. Kaip dievas... Nors jos neužkalbino, bet ji, jo dukte, buvo jo pasirodymo paveikta. Krito į akį jos pasakytas amžius: 40 metų (tarsi staiga per keletą valandų ji pergyveno Karlo G. Jungo nustatytą visą viduramžio kaitos stadiją). Todėl ir jo pamestą vaiką pasiėmė globoti.

Tėvo pasigenda ir kiti

Šitoje sodyboje ir toje patirtyje prasivėrė akys trims Sašą lydintiems asmenims. Jie prisiminė savo patirtį ir pajuto tėvo stoką. Tie trys pavyzdžiai rodo, kad gal tėvo pasigedimo sindromas yra labiau paplitęs, negu visuomenėje pripažįstama.

Žurnalistė Ženia. Ištekėjusi už psichiatro Pavlo, kuris nenorėjo vaikų, kaip jis sakė, nes „nenoriš blaškyti intelekto“, bet iš tikro gal – kad vaikai jo „neišvežtų į mišką“. Su jo sutikimu, Ženia susirado globotinę Salomėja, bet ši pabėgo. Ženia prisiminė savo tėvą, kai jis juokėsi, ją mažytę laikydamas virš vonios, pilnos vandens pamidorams laistyti... Ženia pagalvodavo: „doras“ žmogus, bet ar tik nenorėjo jos prigrindyti?

Operatorius Kipsas. Tėvas anksti mirė. Motinai ir Kipsui jo trūko. Motina labai norėjo, kad Kipsas liktų su ja ūkyje. Norėjo jį prie savęs pririšti, bet visiškai nesugebėjo jo klausytis. Kipsas nuo jos atsiskyrė, juto kaltę, ją palikęs. Įsimylėjo moterį – aktorę, gyveno su ja; ta jį apgaudinėjo, išnaudojo ir pradingo. Kipsas krito į depresiją. Jį gydęs psichiatras įvardijo jo ligos priežastį kaip „tėvų dėmesio stoką vaikystėje ir baimę atskleisti jausmus“. Sodyboje ir Kipsas pajuto, kad stokojo tėvo.

Grimuotoja Sigutė. Tėvams išsiskyrus, paauglė Sigutė prarado tėvą, nes liko su motina, kuri, daug gerdama, susirgo kepenų liga ir mirė. Vienišos Sigutės gyvenime išpainiojo vienas vyras impotentas. Su juo bendraudama, ji irgi tokia tapo. Psichiatras pranašavo jai liūdną ateitį: visišką abejingumą gyvenimui ir bet kam. Ji atjautė gyvulėlius, globojo katytes, bet nepastebėdavo vaikų.

Visi trys ir kiti...

Visi trys liko su savo bėdomis. Įvykiai, išgyvenimai sodyboje – lyg pravėrė jiems tėvo stoką, jų pačių neišvystytus ar sutrupėjusius ryšius su juo ir kitais. Problemos liko. Jie išniro iš tos sodybos, tęsė savo kasdienį gyvenimą su šiek tiek suvokta savo padėtim; kiek pravertom, kiek atskleistom, bet nepagydytom žaizdom. Paviršutiniški. Nesugebantys spręsti nei apie savo problemas, nei padėti kitiems: Sašos problema, kaip ir tas naujas uždavinys padėti berniukui surasti mamą, jiems nebuvo gyvybės reikalas, o tik objektas televizijos reportažui.

Šalia vyriškojo atstovo Kipso išsirikiuoja kiti: gašlus senelis Jacekas, psichiatras Pavelas, impotentas Edvardas... O greta moteriškųjų atstovių – Sašos, Ženios ir Sigutės – ponija Jadzia, panelė Odė, Kipso motina, Salomėja, Sintija Simona, ugninė

Pirmoji Lietuvos advokatė

ANELĖ BUTKUVIENĖ

Jei šiandien, sutikę bet kurioje Lietuvos vietovėje panaitę ar jauną poniją, paklaustumė, ar ji gali siekti išsilavinimo ir pasirinkti norimą profesiją, atsakymas būtų teigiamas. Toks klausimas greičiausiai sukeltų nuostabą. Tuo tarpu XIX a. pab. Lietuvoje moterims kelias į mokslą buvo sunkus, o profesijų pasirinkimo galimybės labai ribotos. Išsilavinimą įgydavo tik pačios atkakliausios, įveikusios tėvų, giminės nepritarmą. Valstietiškoje lietuvių visuomenėje moters vieta buvo aiškiai apibrėžta – šeima, vaikai. Tos, kurios pasiryždavo siekti mokslų, galėdavo rinktis mokytojos ir gana retai – gydytojos profesijas. Mokytojos profesiją buvo galima įgyti Lietuvoje, moterų gimnazijose atidarytose pedagoginėse klasėse, o gydytojos – tik Vakarų Europos universitetuose. Į Rusijos imperijos universitetus moterys buvo priimanos nuo 1911 m. Liuda Vienožinskaitė-Purėnienė, aukštaitė nuo Rokiškio, siekdama išsilavinimo, parodė stebėtiną atkaklumą ir užsispyrimą. Ji baigė teisės mokslus ir tapo pirmąja moterimi advokate ne tik Lietuvoje, bet ir Pabaltijyje.

Tėvų namuose

Liuda gimė 1884 m. spalio 25 d. Mataučiznos palivarke, Obelių valsčiuje, Rokiškio apskrityje, turtingų ūkininkų Liudvikos Niūniavaitės ir Vinco Vienožinskio šeimoje. 1892 m. tėvai pardavė Mataučizną ir nusipirko Dačiūnų palivarką, todėl dažnai Liudos gimimo vieta nurodomi Dačiūnai. Šeimoje gimė dvylika vaikų – aštuonios dukros ir keturi sūnūs. Liuda buvo penkta dukra šeimoje ir, kaip ji rašo savo atsiminimuose, jos gimimas džiaugsmo nekėlė. Motina su širdgėla pasakė: „O, Dieve, Dieve, penkta dukra, sūnaus vis nėra. Tėvas ramino, tokia jau Dievo valia, nieko nepadarysi, neverk, nenusimink.“ (Asmeninis A. Pedišiaus archyvas.)

Vienožinskių šeima buvo šviesi. Kunigas ir poetas, meilės lyrikos lietuvių poezijoje pradininkas, garsiojo eilėraščio „Kaipgi gražus gražus rūtelių darželis“, tapusio liaudies daina, autorius Antanas Vienažindys (1841–1892) buvo tikras mergaitės dėdė. Tėvas buvo raštingas, vertinęs spausdintą žodį, prenumeruodavo lenkišką laikraštį. Spaudos draudimo metais Mataučizną, o vėliau ir Dačiūnus, pasiekdavo „Aušra“, „Varpas“, „Ūkininkas“. Gavęs lietuvišką laikraštį, tėvas susikviesdavo visus vaikus ir džiaugdavo: „Žiūrėkit, lietuviškas laikraštis yra!“ Vincas Vienožinskis skaitydavo „Varpo“ priedo „Ūkininkas“ patarimus, agronomines knygeles, savo ūkyje pritaikydavo naujoves. Buvo muzikalus, smuikuodavo ir dažnai tvirtindavo, kad „kai smuikele pagriešiu man ir ūkininkauti geriau seksis.“ Motina – tvirto būdo žemaitė, atitekėjusi į Aukštaitiją. Jos žodžiu pakludavo vaikai net ir žilo plauko sulaukę. Buvo ne tik gera šeiminkė, bet ir puiki audėja, mezgėja, labai sąžininga, niekada nenuskriaudusi nei vieno samdinio. Šeši vaikai baigė mokslus: Antanas ir Apolinaras tapo agronomais, Melanija – mokytoja, Marija – dantų gydytoja. Justinas (1886–1960) baigė Krokuvos dailės akademiją ir tapo garsiu dailininku. Su juo visą gyvenimą Liuda artimiausiai bendravo. Publikuotuose atsiminimuose apie dailininką jo duktė rašė: „Tėvui ypač artima buvo teta Liuda – nuo pat jaunystės; tokia pasiliko visada. Gal būt juos rišo panašus būdas: abu labai valingi, ryžtingi, energingi, nepalaužiami savo nusistatymuose, principo žmonės. Savo jaunystėje buvo artimi idėjiškai – abu sėdėjo kalėjime už anticarinę veiklą.“

Erškėčiuotas kelias į mokslą

Rašyti, skaityti, aritmetikos pradmenų, rusiškai, lenkiškai Liuda su broliais buvo mokoma namuose, nes tėvai, vaikams paaugus, nusamdė namų mokytoją, vietinio nusigyvenusio dvarininkėlio

dukterį. Mokytoja buvo labai dievota ir, kaip rašo savo atsiminimuose Purėnienė, „padarė iš manęs tikrą davatkėlę [...] Kiekvieną savo nuodėmę „grieką“ ar tai tėvėlių nepaklausimą ar susipykimą su seserimis ar broliukais aš užsirašinėčiau ir kada prisirinkdavo daugiau tokių „griekų“, prašydavau, kad mane vestų išpažinties, nes bijojau, kad staiga numirsiu ir pakliūsiu į peklą, kur velnias mane įkiš į smalą ir visaip kankins. [...] naktį, tuomet kai visi miegodavo, aš, atsisibudusi, atsiguldavau kryžiumi ant grindų ir melddavau Dievą, kad manęs nenugrūstų į pragarą.“ Tas didelis dievobaimingumas vos neužkirto mergaitei kelio į mokslą.

Kai vaikai pramoko skaityti, skaičiuoti, Vienožinskiams mokytoją atleido ir nusprendė du vyresnius sūnus – Justiną ir Antaną leisti į Rokiškio pradinę mokyklą. Apie mergaičių mokymą nebuvo net kalbos. Liuda taip atkakliai prašė tėvų leisti ją kartu su broliukais, kad jie pagaliau sutiko. Vaikus priėmė į trečią skyrių, o apsigyveno jie samdytame bute, kurį, šių dienų akimis žiūrėnt, butu sunkoka pavadinti. Rokiškis buvo nedidelis miestelis ir pasirinkimo galimybės buvo menkos. Pamokas vaikai ruošdavo virtuvėje, o miegodavo, net ir žiemą, ant aukšto tvartelyje, šiene. Mergaitė mokėsi labai gerai, būdavo nuolat mokytojo giriama, bet mokslai netikėtai nutrūko. Liudai tada buvo dvylika metų ir, kaip rašo ji savo atsiminimuose, norėdama patikti savo bendraamžiui mokytojo sūnui, nusikirpo kirpčiukus. Klasės draugė, kuriai ji patikėjo savo „paslaptį“ pasakė, kad tai – labai didelė nuodėmė. Persigandusi Liuda nubėgo išpažinties, o kunigas už tokią „nuodėmę“ ne tik nedavė išrišimo, bet dar pranešė tėvams, kad mergaitė klysta iš doros kelio ir jai ne vieta mokytis kartu su berniukais. Atvažiavusi į Rokiškį Vienožinskienė ryžtingai pasakė dukrai, kad jos mokslai baigti. Liuda dar bandė slėptis šeiminkų tvartelyje, kad tik jos neišsivežtų į namus, bet slėpynės neišgelbėjo ir mergaitė grįžo į Dačiūnus. Mokslai būtų nutrūkę visam laikui, laimei, buvo mokslo metų pabaiga ir mergaitė, kadangi labai gerai mokėsi, 1896 m. pavasarį gavo pradinės mokyklos baigimo pažymėjimą.

Rudenį Vienožinskiams išleido sūnus Justiną ir Antaną į Mintaujos gimnaziją. Jiedu apsigyveno Liudvikos Didžiulienės (1851–1927), pasižymėjusios lietuviška veikla, bendrabutyje – pensionate, kuriame už prieinamą kainą gaudavo pilną išlaikymą. Liuda liko namuose prižiūrėti jaunesnių broliukų ir sesučių. Mergaitė kiekvieną dieną kartodavo, ką buvo išmokusi pradinėje mokykloje ir visą laiką svajoto apie tolesnį mokslą. Ji susirašinėjo su broliu Justinu ir jos vaikiškoje, bet išmintingoje galvelėje subrendo planas, kaip realizuoti savo siekį. Atsiminimuose ji rašė: „Į metų pabaigą aš parašiau Justinėliui, kad jis paprašytų Didžiulienės parašyti mamai, kad leistų mane į mergaičių gimnaziją. Ir kad už mane paimtų mažiau negu už berniukus, nes pasižadėjau mažiau valgyti ir jei ką reikės, patarnauti. Justinėlis tą mano norą išpildė ir, dar nepasibaigus mokslo metams, mama gavo Didžiulienės laišką, kad ji priimtų pas save ir Liudytę, jei tėveliai sutiktų, ir prižadėjo už mane pigiau paimti. Be to, ji parašė, kad man geriausia ne į gimnaziją stoti, bet į keturklasę mokyklą.“ Per visą vasarą Liuda atkakliai prašė tėvų leisti ją mokytis, chorū jai pritardavo ir broliukai. Pagaliau tėvai sutiko ir 1897 m. rudenį Liuda Vienožinskaitė su abiem broliais išvažiavo į Mintaują.

Mintaujoje ir Peterburge

Vienožinskaitė gerai išlaikė stojamuosius egzaminus ir buvo priimta į keturklasę mokyklą. Apsigyveno ji mažame, ankštame kambarėlyje su trimis Didžiulytėmis, bet būtines sąlygas mergaitei buvo nesvarbios, kad tik galėtų mokytis. Didžiu-

Liuda Vienožinskaitė-Purėnienė

lienės bendrabutyje gyveno nemažai lietuvių gimnazistų. Šeiminkė rengdavo lietuviškus vakarus, pati rašė jiems scenos veikalėlius, gaudavo draudžiamos lietuviškos spaudos. Ji organizavo literatūrinę kuopelę, kurioje būdavo aptariamai lietuvių rašytojų kūriniai. Vienožinskiukai išitraukė lietuvišką veiklą. Greičiausiai gyvenant pas Didžiulienę formavosi socialdemokratinės Liudos pažiūros. Tuo pačiu metu su Vienožinskiukais bendrabutyje gyveno gimnazistas Vincas Mickevičius, būsimasis Kapsukas, vėliau pasukęs su bolševikais. Jis duodavo mergaitei jos amžiui suprantamos socialdemokratinės literatūros, ją pakomentuodavo.

1900 m. Liuda, baigusi antruosius mokslo metus keturklasėje mokykloje, be tėvų žinios ir sutikimo išlaikė egzaminus į trečiąją mergaičių gimnazijos klasę, nes tėvai jai ne kartą pabrėžtinai kartodavo, kad jai užteks keturių klasių mokslo. Tėvai buvo pastatyti prieš įvykusį faktą ir nebesipriešino mokslo siekiančios dukros norams, juolab kad mergaitė mokėsi labai gerai. Nors bendrabutis pas Didžiulienę buvo nebrangus, bet senieji Vienožinskiukai paskaičiavo, kad patiems samdyti butą bus pigiau, nes mokytis į Mintaujos gimnaziją atvažiavo dar vienas sūnus. Šeiminkaudavo iš Dačiūnų atvažiavusios seserys. Liuda 1905 m. aukso medaliu baigė gimnaziją. Pretendentės į aukso medalį buvo dvi – Vienožinskaitė ir gimnazijos mokytojo dukra. Medalio gavimą lėmė rusų kalbos ir literatūros mokytojo nuomonė, kad jos rašiniai yra labai turiningi. Tai, kad medalį gavo katalikų tikėjimo mergina, rodo jos išskirtinius gabumus, nes pagal nerašytą, bet visuotinai žinomą taisyklę, pirmenybė visada būdavo teikiama abiturientams stačiatikiams. Baigusi gimnaziją, ji įstojo į papildomą pedagoginę klasę.

Prasidėjusi 1905–1907 m. revoliucija į savo sukurius įtraukė ir Liudą. Po „krūvinojo sekmadienio“ (1905 m. sausio 9 d.) Mintaujoje vyko revoliucinės sueigos, į kurias eidavo jaunoji gimnazistė. 1905 m. rudenį, jau besimokant pedagoginėje klasėje, gimnazija buvo uždaryta ir Liuda su broliais grįžo namo. Į Lietuvą parvažiavo ir brolis Justinas, kuris po pašalinimo už anticarinę veiklą iš Mintaujos gimnazijos, mokslus baigė Maskvoje ir ten studijavo dailę. Grįžęs į Lietuvą, Justinas dalyvavo Didžiojo Vilniaus seimo darbe. Pasibaigus jo darbui, Justinas Vienožinskis kartu su seserimi Liuda ir bičiuliu Jonu Zakarevičiumi Obelių miestelyje rengė ūkininkų sueigas ir pirmiausia išdalijo susirinkusiems Didžiojo Vilniaus seimo nutarimus. Jaunieji agitatoriai kvietė vyti caro valdininkus, nemokėti mokesčių, neiti į rusų kariuomenę, įvesti mokyklose dėstymą lietuvių kalba. Kai vienoje iš sueigų kalbą sakė Liuda, susirinkusiųjų nustebimas buvo

Nukelta į 8 psl.

Jau aplankiau septyniolika Lietuvos miestelių

ROMUALDAS KRIAUCIŪNAS

Danguolė Kandrotienė, Vytautas Kandrotas, sudarytojai. Redaktorė Daiva Čugunova. *153 įdomiausi Lietuvos miesteliai*. Iliustruotas žinynas. „Terra Publica“, Kaunas, 2010. Kietais viršeliais, didelio formato, 320 psl.

Ši knyga į mano rankas pateko per Šv. Kalėdas. Su dideliu smalsumu puoliau susipažinti su jos turiniu. Svarbiausia, skubėjau ieškoti savo gimtojo miestelio – Naujamiesčio prie Panevėžio. Turinyje išvardinti 155 miesteliai, nors knygos pavadinimas teigia, kad jų – 153. Skaičiau du kartus. Abusyk suskaičiavau 155 miestelius. Abu kartus ten neradau Naujamiesčio. Spėjau, kad prieš porą metų apdegusi bažnyčia turėjo įtakos tam, kad miestelis liko nepaminėtas. Iš 155 knygoje išvardintų miestelių man jau teko būti septyniolikoje. Tai graži pradžia, sau pagalvau.

Sudarytojai knygą skiria tiems, „kurių pastangomis miestai ir miesteliai skendi gėlėse, o senoliai randa suoliuką medžių pavėsyje, kurių rankomis yra saugoma mūsų šalies praeitis ir kuriam ateitis“.

Knygos nugarėlė teigia, kad Lietuva – nepaprasto grožio kraštas su nedidelėmis kalvelėmis, žaliuojančiomis lygumomis, ramiai tekančiomis upėmis. Nedidelių miestelių žmonės esą darbštūs ir kantrūs, dori ir svetingi. Šiame žinyne pateikiami mažesnių Lietuvos miestų ir miestelių aprašymai ir daugiau nei 750 spalvotų iliustracijų. Sakoma, kad gyvenvietės atrinktos, atsižvelgiant į vietos architektūros, archeologijos, istorijos, kultūros paveldo objektus, organizuojamus renginius. „Rengdami knygą, leidėjai taip pat įvertino paveldo objektų būklę, priežiūrą, vietovės infrastruktūrą, bendruomenės aktyvumą“. Rašoma, kad leidinys skiriamas visiems, kurie keliauja ar domisi savo krašto istorija, architektūra, gamta.

Šis žinynas yra antrasis pažintinės istorijos

Rietavo Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia.

apie Lietuvą leidinys. Jo pirmtakas – knyga „153 įdomiausios Lietuvos bažnyčios“. Įdomiausių Lietuvos miestelių žinynas suskirstytas pagal Lietuvos etnografinius rajonus. Skliausteliuose pažymėta, kiek iš kokio rajono atrinkta miestelių: Aukštaitija (61), Dzūkija (16), Suvalkija (15), Žemaitija (51) ir Mažoji Lietuva (12). Rašoma, kad etnografinių regionų ribas nustato Etninės kultūros globos taryba prie Lietuvos Respublikos Seimo. Pridėjame šios tarybos sudarytame žemėlapyje, mano nustebimui, Vilnius priskirtas Dzūkijai. Kituose mano matytuose Lietuvos žemėlapiuose Vilnius paprastai yra Aukštaitijoje. Ką gi, gal reikia paklusti Kultūros globos tarybos valiai.

Iš pratarmės sužinome, kad medžiaga ir iliustracijos rinktos beveik dvejus metus. Daugiausia sunkumų knygos sudarytojams kėlė įdomiausių miestų ir miestelių atranka. Tam buvo sudarytas vietovių vertinimo kriterijų sąrašas, suskaičiuoti visų Lietuvos miestų ir miestelių architektūros, archeologijos, istorijos, kultūros paveldo objektai, įvertinta jų būklė, vietovės infrastruktūra, jos priežiūra, miestelių bendruomenės aktyvumas, svarbiausi vietiniai renginiai, jų patrauklumas ir žinomumas. Labai gaila, kad daugiau apie tai nieko nerašoma. Būtų tikrai įdomu pamatyti tų įvertinimų kriterijus ir gautus rezultatus. Tai, be abejo, sukeltų pavydą ir įtarimą.

Miestelių aprašymus rengė daugiau nei 25 autorai, dažniausiai turizmo informacijos centrų ar krašto muziejų darbuotojai. Knygos tekstai pa-

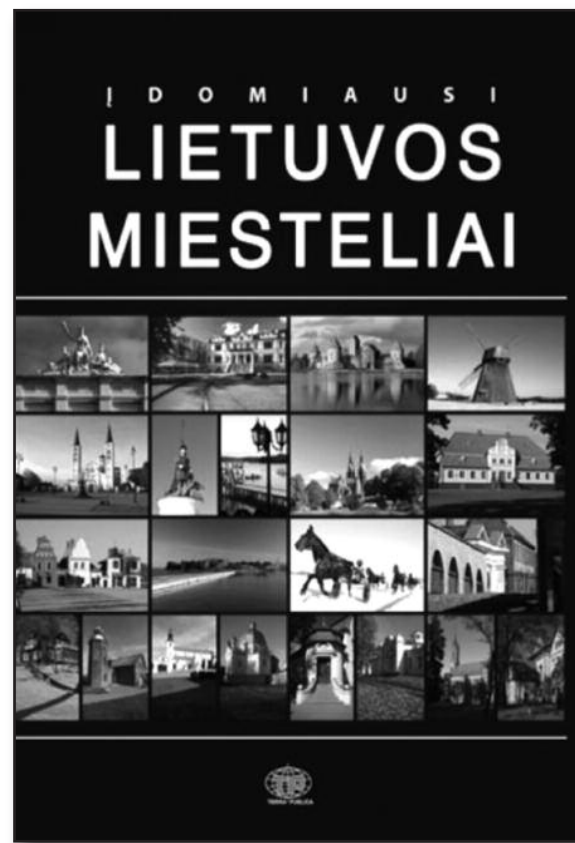

Rusnės tiltas.

ruošti pagal vienodą struktūrinę schemą, kad skaitytojas galėtų lengvai palyginti aprašomas vietas. Tai tikrai graži paslauga miestelių savivaldybėms, kurios stokoja lėšų ne tik kultūros paveldo objektų apsaugai, bet ir turizmo populiarinimui bei leidiniams apie savo regioną.

Beveik visi aprašytieji miesteliai dabar turi savo herbus, kurie gražiai ir aiškiai atspausdinti, su trumpu kilmės bei prasmės paaiškinimu. Įdomu, kad nemažai miestelių oficialių herbų neturėjo iki Nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais. Aišku, daugybė kitų miestelių savo herbus turi nuo XVI a. ar dar senesnių laikų ir tuo paveldu pagrįstai didžiujasi. Kiekvienas miestelis turi savo istoriją, su kuria pradedamas jo aprašymas. Minimi įvykiai, garsūs žmonės ir svarbios datos. Beveik visuomet aprašymo pabaigoje išvardinamos įdomybės turistams, paminint esamus objektus, metines šventes bei kitus renginius. Labai išpūdingos gausios nuotraukos – įvairių dydžių, įvairių objektų, visos spalvotos, aukštos kokybės, daugelis tiesiog meniškos. Taigi ir beraščiui arba lietuviškai nemokančiam šis leidinys lieka vertingas ir įdomus.

Žinant, kad miesteliuose būta gausios žydų bendruomenės, gana kukliai paminiamas jų istorinis buvimas bei įnašas. Šen bei ten prisimenamas žydų likimas nacių okupacijos metais. Įdėtos kai kurių sinagogų pastatų nuotraukos. Apie kitų tautybių gyventojus irgi daug nerašoma, nors jie paminimi pagal gyvenamąją vietovę. Pasigėdau aprašomų miestelių statistinių rezultatų, pvz., kiek gyventojų būta įvairiais šimtmečiais, koks miestelio žemės

plotas ir t.t.

Pabrėžta, kad knyga taikoma ir turistams. Tai graži mintis, kuri, regis, buvo pamiršta knyga apipavidalinant. Pirmiausia, albumo formato knyga sunkiai telpa rankinuke ar kišenėje. Tinkamesnė vieta šiai knygai – salone, ant kavos staliuko, prie kitų puošnių ir akį traukiančių albumų. Šioje knygoje nėra jokių turistui būtinų žemėlapių. Yra tik vienas žemėlapis, kur raudonais taškais pažymėti aprašomi miesteliai, o šalia pateikiamas knygos puslapis, kur apie miestelį rašoma. Pažymėtos, nors ir neįvardintos, upės. Tai šiek tiek tokia nauda su baidarėmis keliaujantiems. Turistams reikia ne tik žemėlapių, bet ir informacijos apie nakvynę, degalines, restoranus, pirmosios pagalbos punktus ir policiją. Peršasi išvada, kad knygoje minimi turistai nėra keliaujantys, o tik savo namuose gražias knygas vartantys ar skaitantys. Tikros turistinės informacijos tikrieji turistai turės ieškoti kitur.

Knyga „153 įdomiausi Lietuvos miesteliai“ – įdomi, kruopščiai ir meniškai sudaryta, kelianti smalsumą ir norą su joje aprašomais objektais daugiau ir intymiau susipažinti, o susipažinus – dar labiau pamilti savo kraštą, jo žmones ir jo istoriją. Man tai buvo vertingiausia 2010 m. Šv. Kalėdų dovana iš mano sūnaus Aldo. Ačiū knygos sudarytojams, leidėjams ir sūnui. □

Svėdasų miestelis tarp dviejų ežerų: Alaušo ir Svėdaso.

B. Nainio knyga „Lietuvos laisvinimo keliu“

GIEDRĖ BRAUN

1949 metų birželio 14 dieną Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto surašytoje „Lietuvių Chartoje“ sakoma, kad „tauta yra prigimtoji žmonių bendruomenė ir niekas negali būti prievartaujamas savo ryšį su tautine bendrija nutraukti. Pasaulyje lietuviai sudaro vieningą Pasaulio Lietuvių Bendruomenę. Lietuvių tauta užsigrūdinusi amžių kovose dėl teisės laisvai ir nepriklausomai gyventi savo tėvų žemėje, vieninga valia siekti savo gyvybę, kalbą, tautines bei gyvybines tradicijas išlaikyti, kurti ir ugdyti tautinę kultūrą visuotinei žmonių giminės pažangai“. Tai buvo pats naudingiausias ir pirmasis to meto laimėjimas. Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK'o) parašyta „Lietuvių Charta“ ir pagal jos principus įsteigta Pasaulio Lietuvių Bendruomenė (PLB), kurios veikla ir veiklos dokumentai sudėti Nainio knygoje, rodo, kad lietuvio šūkis „Lietuviais esame mes gimę, lietuviais turime ir būt“ yra aktualus ir šandien.

PLB, kaip suprantame iš knygoje pateiktų dokumentų, nesiekė užsidaryti imigraciniame rate ir virti savo sultyse, aiškiai pasisakė už ryšių plėtojimą ir jų palaikymą su okupuotoje Lietuvoje likusiais tautiečiais. Žinoma, ne visi tam pritarė. Kaip ir dabar, taip ir tada, bendruomenėje vyravo ryškūs nuomonių skirtumai ir nuolatiniai bariniai. O tai nejučia nukreipdavo jėgas nuo pagrindinio tikslo. Knygoje labai aiškiai aprašomi ir realiai suvokiami PLB žygiai, siekiant išlaisvinti Lietuvą. Mano kartos žmonės, kurie augo visai kitoje santvarkoje, net neįtarė arba sąmoningai nebuvo supažindinti nė su vienu rimtu išėivijos žingsniu, kuris darytų įtaką Lietuvos nepriklausomybės atkūrimui. Buvo malonu surasti knygoje tokių faktų, jog PLB Amerikos Kongrese buvo pateikusi rezoliuciją, raginančią JAV vyriausybę Lietuvos okupacijos klausimą kelti Jungtinėje Tautose, o Lietuvos išlaisvinimu rūpintis Kongrese įsteigtam senatorių ir Atstovų rūmų narių sudarytam komitetui ir taip išsaugoti Nepriklausomos Lietuvos diplomatinę tarnybą. Buvo nepasibodėta net kreiptis į tuometinius prezidentus dėl Lietuvos okupacijos pripažinimo, dalyvauta ne viename vyriausybinių lygio susitikime, aiškinant padarytą ir vis dar daromą sovietų skriaudą tautai.

Įspūdį palieka PLB atstovų bendra akcija su pasaulyje žinomais žurnalistais šturmuoti Helsinkio susitarimų peržiūros konferenciją, pranešant pasauliui apie žmogaus teisių pažeidimus sovietinėje Lietuvoje. Oficialiai tuo metu pareikšta nuomonė, kad 1975 metų rugpjūčio 1 dieną Helsinkyje pasirašytas dokumentas Europos valstybėms yra žalingas, bet labiausiai kenkiantis Pabaltijo valstybėms, tuo dokumentu įteisinant sovietinę hegemoniją Europoje. Šis faktas rodo bebaimių tų laikų aktyvistų siekimą bet kokiais būdais pasaulį informuoti apie nesąžiningą mūsų tautos naikinimą. Šio bei daugelio kitų faktų mano kartos atstovas tikrai negalėjo žinoti. Tikiau, kad žinojo tie, kurių giminės, artimieji gyveno už vandenyno ir retkarčiais bendravo. Tačiau drįstu sakyti, kad net ir istorijos studentams imigracija, kaip tokia, neegzistavo, ir tokių lietuvių, kurie gyventų ne Sovietų Sąjungoje, anot sovietinės propagandos, visai nebuvo.

Ne tik tą rimtą politinę veiklą, kurios mažus fragmentus tik ką atskleidžiau, bet verta pažymėti labai svarbų PLB beatodairišką siekimą išlaikyti tautiškumą, kultūrinį indėlį bei siekimą imigrantams neprarasti ryšio su buvusia Lietuva. Todėl buvo organizuojami nepriklausomybės dienos minėjimai, pažymimos birželio tremtinių bei

Dr. Petras Kisielius, Bronius Nainys, Nijolė Lukšienė-Paronetto ir dr. Kazys Ambrozaitis, Lietuvos rezistencijos dokumentinės parodos atidarymo metu, Jaunimo centre, Čikagoje, 1977 metais. Jono Kuprio nuotr.

birželyje įvykusio tautos sukilimo prieš okupantus datos. Baltijos kraštų studijų surengtos konferencijos programa didžiąja dalimi apėmė Baltijos tautų kultūrą, literatūrą, istoriją, tautosaką, švietimą, meną. Šiomis temomis buvo skaitytos 83 paskaitos, įvyko 4 studijų sesijos. Renginyje net buvo aptartas rusų laikraštys „Izvestija“, kur pranešėjai vadinami antitarybininkais, bolševikų partijos politikos klastotojais, melagingai argumentuojantys, jog sovietinėje santvarkoje yra politinių kalinių, varžomos pilietinės teisės.

Labai aiškiai ir aštriai Nainys rengė savo vedamuosius „Pasaulio lietuviui“, kėlė problemas ir nebijojo dėl jų teisingumo pakovoti. Anot autoriaus, būtų nuodėminga sakyti, kad vieninteliai Lietuvos laisvintojai buvo Amerikoje. Ne, patrio-

žinsiu, pri-sidengimas komitetų vardais ir organizacijų pavadinimais ir šiandien mane veikia nemaloniai, lyg koks sovietizmo padarinys okupuotoje Lietuvoje.

Įsigilinant į PLB veiklą susidaro išpuodis, jog Tėvynės laisvinimo klausimais dirbant su JAV valstijų senatoriais, valdžios pareigūnais, savivaldybių darbuotojais, nebuvo siekta sukurti bendros strategijos, kaip bendruomenės veiklą įjungti į politines JAV partijas, skatinti ir remti tautiečius dalyvauti rinkimuose nuo žemiausių valdymo organų miesteliuose iki aukščiausių valstybės aparate. Kaip politiniame gyvenime, taip ir kultūriniame, tiesą pasakius, ir šiandien, darbas virė uždarame nacionaliniame savos bendruomenės rate. Trūko iniciatyvos skverbtis į viešumą ir rodyti savo meną bei kultūros pasiekimus kitoms JAV gyvenančioms tautoms, trūko bendradarbiavimo su kitomis didelėmis bendruomenėmis – lenkų, meksikiečių ir kitomis.

JAV spaudoje, TV ar radijuje neturėjome ir neturime paruostų, išlavintų ir remiamų žurnalistų, kurie tautai reikalinga vaga bei teisingai būtų nušvietę lietuvių veiklą bei kovą su sovietais. Pats autorius pripažįsta, jog kitų tautybių žurnalistai spaudoje ar TV kanaluose netikslingai nušvietė ar atspindėjo lietuvių bendruomenės gyvenimą, netgi iškraipė tikrovę, o Lietuvos okupaciją piešė pagal okupantų pateiktą matricą.

Turint JAV dienraščiuose savo žurnalistus, buvo galima juos akredituoti pasaulinėse konferencijose, Helsinkio, Vienos, Paryžiaus ir kitose žmogaus teisių ir sovietinės okupacijos paviešinimo konferencijose. Tačiau to nebuvo, to nėra ir dabar. Bendruomenė savo strategijoje

neturi tikslo įterpti savo tautos atstovus į JAV visuomenę, o toks uždarumas gimdė ir gimdo nesutarimus, ginčus, nepakantumą kitai nuomonei, norą vadovauti ir daryti įtaką, stengiantis savo asmenį iškelti aukščiau kitų.

Labai norėčiau, kad ši knyga pasiektų kiekvieną istoriką, Seimo narį ar savivaldybės darbuotoją dabartinėje Lietuvoje, kad kiekvienam užtektų kantrybės ją perskaityti ir, suvokus išėivijos indėlį Lietuvos laisvinimui, tai viešai pripažinti, nes šiuo metu pasigirsta ne vieno ribotą mąstymą turinčio valdininko pasisakymas, jog išėivijai turėtų būti gėda dėl to, jog be jos Lietuva atkūrė savo nepriklausomybę. Nejaugi? Išėivijos indėlis buvo milžiniškas, ir tai turi būti įvertinta.

Mano kolega Nainys parašė disertacijos vardo vertą darbą, knygą, kuri gali būti pagrindas moksliniam laipsniui įgyti. Gal paskaitę tą knygą dvidešimt metų po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo tautiečiai pagaliau supras ir brangins tai, ką labai sunkiai atgavo – Tautos laisvę. □

Jaunimo sąjungos atstovai įteikia B. Nainiui dovaną 1978 m. J. Urbono nuotr.

tų buvo Lietuvoje, kitose šalyse. Autorius labai taikliai nusako bet kokio menko darbelio okupuotai Lietuvai prasmės įvertinimą. Vien išėivijai autorius nekabina laisvinimui skirtų medalių, bet blaiviai įvertina visų, norėjusių ir galėjusių tą darbą dirbti, tautiečių triūsą.

Knyga atskleidžia nuoseklų Amerikos lietuvių veiklos tarpsnį, kuris turi būti įvertintas ir teisingai pateiktas dabartinei visuomenei, kaip tautos vaikų veikla ir patriotizmas Lietuvos naudai.

Man asmeniškai būtų naudinga, jog autorius po kiekvienu rimtu dokumentu būtų pateikęs savo arba subjektyvią nuomonę, šaltinį ar autorių, kas tą dokumentą kūrė. Pavyzdžiui, pradžioje mano cituota „Lietuvių Charta“ pasirašyta bendru vardu – Vyriausias Lietuvos išlaisvinimo komitetas. Kas po šiuo pavadinimu slypi? Slypi žmonės, tad būtų įdomu žinoti, kokie iškilūs mūsų tautos atstovai pridėjo savo plunksną „Chartą“ kuriant, o gal tai tik vieno žmogaus, kuris tai surašė, darbas? Tai labai svarbu. Pripa-

RENATOS ŠERELYTĖS „VĖJO RAITELIS“

Atkelta iš 4 psl.

Marysia. Pasitraukusio tėvo sužaloti, susidurdami, jie toliau žalojo viens kitą.

Vienadimensinis vaizdas

Romane vaizduojama tėvo stoka. Tad žmonėse pasireiškia stoka žmoniškumo. Net panelės Odės niekeno neglobojamų vaikų atjautimas yra sugadinamas jos pasididžiavimu savo „kilnumu“ ir beprotišku pasiryžimu juos apsaugoti nuo blogio nunuodijant arseniku. Jokios prošvaistės pateiktoje padėtyje.

Pasąmonės sukurtame vaizde Saša išivaizduoja idealizuotą tėvą ir lyg atranda savo gyvenimo prasmę: globoti jo atneštą kūdikį. Deja, nei tėvo mirazas nėra tikras, nei susigalvota gyvenimo prasmė. Jeigu autorė būtų pratęsusi romaną, nesistebėčiau, kad romanas būtų užbaigtas šitokia scena: Saša senelių namuose savo rankose sūpuoja į patalėlius įvyniotą plastikinę lėlę.

Daug kas iš sąsąmonės

Vienas sąsąmoninių vaizdinių yra arklys, kuris yra vyro jėgos simbolis. Romane arklys suvaidina dvejopą vaidmenį. Romano veikėjai gyvūnų su medžio, ant laužo iškepė ir valgė jo mėsą. Visi manė valgę briedieną. Bet pamažu ėmė aiškėti, kad tai yra apylinkės kaimiečio pasigestas arklys. Simboliškai tai gali reikšti sumenkintą tėvo įtaką juose visuose. Savo arklio ieškančio savininko akivaizdoje televizijos trijulė jautėsi kalta, bet neprisipažino.

Sašos sąsąmonės sukurtame vaizde pirma imponuojančiai iškyla arklys (vyro fizinės jėgos simbolis), po to – ant jo jojantis raitelis. Saša jam šaukia „Tėve!“, bet raitelis, į ją nei nepažvelgęs, šaltai kažką numeta... toj vietoj atranda kūdikį.

Autorei tikrai nesvetimas yra Freud'o propaguojamo Edipo (tėvo ir sūnaus) konfliktas. Romane yra užuomina: Ženios vyras psichiatras Pavelas nenori vaikų, nes „jie gali jį išvežti į mišką“. Tai konfliktuojanti sąsąmonė.

Gal pasigesti galima kitokios sąsąmonės įtakos. Tai apreiškiančioji sąsąmonė, surasta psichologo filosofo William'o James'o (Džeimso), kurioje yra atvirumas Antgamtės įkvėpimui ir apreiškimui (žr. William James, „The Varieties of Religious Experience“, New York: New American Library, 1958, p. 207, 382–391 ir kt.). Romane pateiktas tik vienas pasigailėjimo vertas neatvirumo atvejis: operatoriaus Kipso motina barbena rožančių ir užsakinėja Mišias, vien norėdama priiš-

ti mirusius prie savęs.

Koks tėvo vaizdas?

Kokį savo tėvo vaizdą mato romano veikėjai? Jis neaiškus ir neryškus. Apie Kipso ir Sigutės tėvą praktiškai nieko nesakoma: Kipso tėvas mirė, o Sigutės motinai atsiskyrus, tėvas nebegyveno su jomis. Ženia prisiminė labai ambivalentišką vaizdą: „padorus“ tėvas juokdamasis ją mažytę laiko virš pilnos vandens vonios – prigirdyti ar tik pajauokauti? Saša neryškiai prisimena tėvą ją nešant „žmogėdros odos maiše“, ją maitinant žalia mėsa tol, kol ją „paleido sode“ – senelių sodyboje Lietuvoj. Tėvą ji tebeišivaizduoja „steptų dievu“, kuris savo rankas

be reikalo nekilnoja: „arba baus, arba apdovanos“. Po tokiu prisiminimų jos atmintį perėmė sąsąmonė su vėjo raitelio vaizdiniu.

Kai kiti tik juto tėvo stoką, net nesuvokdami kodėl, Saša idealizuodama labiausiai kabinosi į savo tėvą... lyg jos tolimesnė ateitis ar net visa egzistencija priklausytų nuo jo: todėl ji ir pasirinko globoti sąsąmonėje tėvo pamestą, jos surastą vaiką.

Ar šis romanas vaizduoja tėvo vaidmenį?

Taip, šis romanas tėvo vaidmenį vaizduoja tiek, kiek Sachara vaizduoja vandens vaidmenį. Dykuma vaizduoja, kaip yra, kai nėra vandens. Taip ir šis romanas vaizduoja, kad kažko trūksta, kai nėra tėvo; būtent, kad žmonės nebėra tokie, kokie galėtų būti.

Tokios, atrodo, buvo autorės mintys, rašant šį romaną.

Na, o kokios yra pasekmės?

Pirma. Tiesa, kad romanas dramatiškai vaizduoja tėvo trūkumo Sacharą. Na, tačiau Sachara nėra visa Žemė. Toli gražu. Tad pirma pasekmė yra ši: paveikslas nėra pilnas, t. y. nėra kitos pusės, pilnesnio ir teigiamo tėvo vaidmens atvaizdavimo.

Antra. Šio romano veikėjuose pasireiškianti sąsąmonė yra vienpusė, linkusi daugiau į tamsą. Nepasireiškia kita, žmogų į šviesą kreipianti sąsąmonės pusė. Tai vėl – viena paveikslų pusė. Vaizdas skaudus. Pritrenkiantis. Kažkas svarbaus lieka neapšviesta. Ir gal kaip tik dėl šio neapšvietimo tėvas taip ir pasilieka Sacharos dykumoje ar laukinėje tundroje?

Vienas vis dėlto žinojo

Ko gero, iš tame romane pavaizduotų veikėjų tik vienas žinojo atsakymą, kam yra tėvas. Suprantu: tai todėl, kad jis neieškojo tėvo, bet arklio. Tėvu jis pats buvo, bet arklys buvo dingęs. Arklys buvo reikalingas šeimai aprūpinti.

Problema ta, kad tiems, kuriems dalykai vien tik „atrodė“, nudobė jo arkli. Jam arklys buvo arklys, ne briedis. Jam jo žmona buvo žmona, jam jo vaikai buvo vaikai, ir jis, tėvas, turėjo jais pasirūpinti. Jeigu kas būtų jo paklausęs, kam yra reikalingas tėvas, jis būtų davęs atsakymą. Tik niekas jo nepaklausė. □

Pirmoji Lietuvos advokatė

Atkelta iš 5 psl.

didžiulis.

„Žiūrėkit, ir mergina kalba“, – suriko moterėlės. „Tylėkit ir klausykite, ką kalba, – sudraudė kitos. „Čia gi Vienožinskaitė, kuri klases eina“, – taip po daugelio metų atsiminė 1905 m. įvykius pati jų dalyvė.

Jaunuolių suagituoti ūkininkai išmetė iš valsčiaus valdybos caro portretą ir jį suplėšė, nemo-kėjo mokesčių. Valsčiaus raštininku, pašalinus rusų statytinį, tapo Justinas. Mokykloje pradėta mokyti lietuviškai, mokytoja tapo Liuda. Caro valdžia skubiai atsiuntė į Obelius skrajojantį kovos būrį ir dragūnų pulką, prasidėjo areštai. 1905 m. gruodžio 6 d. dragūnai apsupo Vienožinskių sodybą Dačiūnuose, areštavo Justiną ir Liudą. Obeliuose juodu uždarė į daboklę, kur jau kalėjo jų kovos bičiulis Zakarevičius.

Iš Obelių visi trys buvo nuvežti į Kauno kalėjimą. Pradžioje Liuda kalėjo vienutėje, vėliau – su kitomis dviem politkalinėmis. Maištininkei grėsė treji tremties metai Sibire. Mergina parašė skundą gubernatoriui Piotriui Veriovinui, kuriame klausė, ar caro valdžia tokia silpna, kad jai pavojinga aštuntos klasės gimnazistė? Netrukus gubernatorius išsikvietė Vienožinskaitę pas save, griežtai išbarė už antivalstybinę veiklą ir pasakė, kad paleis su viena sąlyga, jei ji pasirašys pasižadėjimą daugiau nemaištauti. Liuda kategoriškai atsakė ir buvo nuvežta atgal į kalėjimą, bet po kurio laiko paleista. Kalėjimo viršininkas jai paaiškino, kad gubernatorius liepęs jam „tą kvailą mergiotę išleisti“. Iš kalė-

jimo Vienožinskaitė išėjo 1906 m. kovo mėn., o išgelbėjo ją brolis Justinas, visą kaltę prisiimdamas sau. Taip brolis atvėrė kelią būsimoms sesers studijoms, nes Rusijos imperijoje politiškai nepatikimų asmenų nepriimdavo į aukštąsias mokyklas.

Baigusi Mintaujos gimnazijos pedagoginę klasę, Liuda Vienožinskaitė vienerius metus gyveno tėvų namuose, mokė savo jaunesnius brolius ir seserį. 1907 m. rudenį ji įstojo mokyti į Aukštųjų Bestužovo kursų juridinį skyrių. Lėšų studijų pradžiai didmiestyje gavo pardavusi mokyklos baigimo aukso medalį, vėliau vertėsi privačiomis pamokomis, dirbo laikraščio „Rečj“ korektore, bilietų kontroliere teatre. 1908 m. Peterburge susikūrė Literatiškai muzikališkai dramatiškas būrelis, rengdavęs lietuviškus spektaklius, juose Liuda atlikdavo pagrindinius vaidmenis. 1908 m. mergina susipažino su Peterburgo universiteto studentu chemiku Antanu Purėnu (1881–1962). Pažintuvės įvyko teatre, žiūrint H. Ibseno „Norą“. Liudos bičiuliai, pristatydami Vienožinskaitę Purėnui, charakterizavo ją kaip antrąją Norą. 1912 m. jiedu susituokė, santuoką palaimino kunigas Juozas Tumas. Tuo metu Purėnas, 1909 m. baigęs studijas, dirbo dėstytoju Nevos draugijos komercijos mokykloje.

Liudai mokantis Peterburge, nenutrūko ryšiai su Lietuva. 1904 m., panaikinus spaudos draudimą, klotimo teatras išėjo iš „pogrindžio“. Rokiškyje iš vasaromis atostogaujančių moksleivių, studentų, vietinių šviesuolių susikūrė stipri teatro mėgėjų trupė. Kaip savo atsiminimuose liudija vakarų organizatorius ir dalyvis, vėliau garsus medikas, profesorius Vladas Lašas (1892–1966), trupės branduolį

sudarė gabi aktorė, studentė teisininkė Liuda Vienožinskaitė (vėliau Purėnienė) ir jos broliai studentai Antanas ir Apolinaras bei dailininkas Justinas (jis tapydavo dekoracijas), vargonininkas Matas Milaknis (atsakingas už muzikinį apipavidalinimą), mokytojas Matas Grigonis ir kt. Nors gauti caro valdininkų leidimą būdavo gana sunku, 1907–1914 m. teatralai mėgėjai kasmet surengdavo po 1–2 lietuviškus vakarus. Į juos suplaukdavo beveik visi apylinkių gyventojai. Viename lietuviškame vakare, kai buvo sugiedota Vinco Kudirkos „Tautiška giesmė“, visi susirinkusieji atsistojo. Pristavas rusiškai paklausė šalia sėdincios Vienožinskaitės: „Kame reikalas? Kodėl visi atsistojo?“ Ši nesutrikusi atsakė, kad choras lietuviškai sugiedojo „Bože, chrani caria“ („Dieve, saugok carą“, carinės Rusijos himną – A. B.). Tada pristavas kariškai išsi-tempė, atiduodamas pagarbą carui tėveliui.

1914 m. Purėnienė baigė Aukštuosius Bestužovo moterų kursus. Pirmojo pasaulinio karo pradžioje šešis mėnesius dirbo karo ligoninėse gailėtingąja sesele. Kai 1915 m. kaizerinė Vokietija okupavo Lietuvą ir Rusijoje atsидūrė keli šimtai tūkstančių karo pabėgėlių, Purėnienė dirbo juos globojusioje Nukentėjusiems nuo karo šelpti draugijoje, pradžioje įgaliotinė, vėliau kontrolės skyriaus vedėja. Ji dalyvavo 1917 m. pavasarį vykusiame Petrogrado lietuvių seime, svarsčiusiame Lietuvos valstybingumo atgavimo klausimą. Išlaikiusi valstybinius teisės egzaminus Petrogrado universitete ir gavusi universiteto baigimo diplomą, Purėnienė 1917 m. vasarą pradėjo dirbti kaip diplomuota teisininkė apygardos teismo civilinio skyriaus sekretoriaus padėjėja. 1918 m. kovo mėn., pasirašius Bresto taikos sutartį, Liuda ir Antanas Purėnai grįžo į Lietuvą, į Rokiškį.

Tešinsys kitame numeryje